

SANAT EĞİTİMİ - YARATICILIK ETKİLEŞİMİ

Neriman ARAL*

ÖZET: Araştırma sanat eğitimi alan ve almayan ergenlerin yaratıcılık boyutlarında sanat eğitimi alıp almamasının, cinsiyetin, devam ettikleri sınıfın ve sanat eğitimi dallarının etkilerinin olup olmadığının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı'na devam eden 80, Özel Arı Kolejine devam eden 111 ergen olmak üzere toplam 191 ergen dahil edilmiştir. Araştırma verileri "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi" ve "Genel Bilgi Formu" ile toplanmıştır. Toplanan verilerin analizi "Varyans Analizi" ve Duncan Testi ile yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda sanat eğitimi alıp almamanın, sınıfın, sınıf-sanat eğitimi etkileşiminin ve uğraşılan sanat dalının yaratıcılık boyutlarında anlamlı bir farklılığa neden olduğu ($P<0.01$) cinsiyetin ise yaratıcılık boyutlarında önemli bir farklılık yaratmadığı ($P>0.05$) bulunmuştur. Araştırmada, bulgulara ilişkin yorumlar yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER : *Yaratıcılık, Sanat eğitimi*

ABSTRACT: The research was carried out to determine the effects of variables such as arts education, sex, grade and art education branch on creativity dimensions of the adolescents getting or not getting art education. Research sample was totally 191 adolescents, 80 of which attending University of Hacettepe Ankara State Conservatory and 111 of which attending Private Arı High School. "Torrance Creative Thinking Test" and "General Information Form" were used as data collection instruments. The data collected were analysed by "Analysis of Variance" and "Duncan Test". As a result of the research, it has been determined that getting or not getting art education, grade, art education grade interaction and art education branch caused a significant difference on the creativity dimensions ($P<0.01$), sex was not ($P>0.05$). In the study, interpretations concerning the findings and suggestions were presented.

KEY WORDS : *Creativity, Arts education*

1. GİRİŞ

Çağdaş eğitim anlayışı, bilgi aktarımı ile birlikte beceri kazandırmayı, ilgi ve yetenekleri geliştirmeyi, bireyde var olan yaratıcılık yeteneğini açığa çıkararak, topluma yapıcı, yaratıcı ve üretici kişiler kazandırmayı, gerek bilim ve teknikte, gerekse düşünsel, sanatsal ve kültürel alanda yeni ürünler ortaya çıkaran toplumlara ulaşmayı amaç edinmektedir. Bu bakımdan sanat eğitimi çağdaş eğitim kavramı ve uygulamaları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Sanatın amacı meydana gelen ürünlerin dış görünüşünü tanımlamak değil, onların içeriğindeki anlamı ortaya çıkarmaktır. Sanatın olduğu yerde girişimcilik ve bağımsızlık duyguları bulunmaktadır. Sanatın hedefi basmakalıp olanı devam ettirmekten çok onları bozmaktır [1, 2].

Güzel sanatlara ilişkin etkinlikler bütünü olan sanat eğitimi, duygu ve zevk eğitimine, güzel biçimlere duyarlık kazanmaya ve her türlü anlatım biçiminde estetik yaşantılar yaratmaya yöneliktir. Sanat eğitimi yalnızca sanatı meslek edinmek için özel yeteneği olanlara yönelik olmayıp, okul öncesinden başlayarak yaşam boyunca çeşitli aşama ve basamaklarda sürdürülecek bir eğitsel süreç olarak görülmelidir. Yeni, özgün ve çağdaş düşünceler üretmeyi öngören sanat eğitiminin en önemli amaçlarından birisi bireylerin yaratıcılık yeteneklerini geliştirmektir [1, 4, 5].

Toplumsal alanlarda ve tüm mesleklerde olumlu gelişmeler için ön şart olan yaratıcılık insanın yaşamının her döneminde bulunabilen bir yetenektir. Doğuştan gelen yaratıcılık her bireyde bulunmakta ancak yaratıcılığın sürekliliği, gelişimi, derecesi ve ortaya çıkışı bireyden bireye fark-

* Doç. Dr. Neriman ARAL, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Başkanı

lilik gösterebilmektedir. Bireyin içinden gelen kendiliğinden beliren orijinal tepkilere bağlı olan yaratıcılık esneklik, duyarlılık, orijinallik ve akıcılık gibi özellikleri içermektedir. Esneklik, çok yönlü düşünme, duyarlılık, çevreye insanlara, karşılaşılan yeni durumlara karşı uyanık ve ilgili olma, akıcılık, rahat, çabuk ve bağımsızca düşünme ve hareket edebilme, orijinallik, farklı ve değişik sonuçlara varabilme olarak tanımlanmaktadır [6-9].

Çocuklar çeşitli etkinliklerde ve özellikle de sanatla ilgili çalışmalarda yaratıcılıklarını sergileyebilirler. Yaratıcı olabilmek için her şeyden önce bireyin kendine güven duyması, bağımsızca düşünemesi, kimi zaman alışılmış kalıpların ve kuralların dışına çıkabilmesi ve yeteneklerini sonuna kadar kullanabileceği ortam ve özgürlüğe sahip olması gerekmektedir. Kendine güven, kendini bulma ve yaratabilme, elinde bulunanlardan amaçladığı yönde başka bir şey üretebilme, olaylar karşısında pratik çözüm yolları bulabilme yeteneği sanat eğitimi ile kazandırılabilir. Sanat eğitiminde bilimsel veri ve olgulardan yararlanıldığı gibi sanat dışı eğitimde de sanatsal veri ve olgulardan geniş olarak yararlanılabilir. Çağdaş insanın uğraşı ne olursa olsun birey, kültürel düzeyde sanat aracılığı ile toplum içinde duygusal açıdan rahatlama fırsatı bulabilir [3, 10, 11, 12].

Konservatuvara devam eden ergenlerin aldıkları sanat eğitiminden dolayı yaratıcılık düzeylerinin yüksek olabileceği düşüncesinden hareketle böyle bir araştırma plânlanmıştır. Bu çalışmada, konservatuvara devam eden ergenlerle herhangi bir sanat dalı ile uğraşmayan ergenlerin yaratıcılık düzeylerinde sanat eğitimi alıp almamanın, cinsiyetin, devam ettikleri sınıfın ve sanatla uğraşma dallarının farklılığa neden olup olmadığının incelenmesi ve sanat eğitimine dikkatin çekilmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı lise düzeyine devam eden ergenlerle karşılaştırma grubu olarak sosyo-kültürel düzeyin benzer olması nedeniyle Özel Arı Kolejinin lise düzeyine devam eden herhangi bir sanat dalı ile uğraşmayan ergenler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, konservatuvarın lise düzeyine devam eden 80 ergenin tamamı ile kolejin lise düzeyine devam eden basit tesadüfî örneklem yöntemi ile belirlenen 111 ergen olmak üzere toplam 191 ergenden oluşmaktadır.

Araştırmada ergenlerin yaratıcılıklarını resimleme yoluyla daha kolay ifade edebileceği düşünülerek yaratıcılığı ölçmek amacıyla "Torrance Yaratıcı Düşünme Testi'nin Şekil Formu A", kullanılmıştır [13]. Torrance Yaratıcı Düşünme Testi anaokulu seviyesinden üniversite düzeyine kadar uygulanabilmektedir. Resim oluşturma, resim tamamlama ve paralel çizgilerden oluşan test akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girme yaratıcılık boyutlarını ölçmektedir. Testin uygulanması yaklaşık kırkbeş-elli dakika sürmektedir [14, 15]. Ergenler hakkındaki bilgiler ise "Genel Bilgi Formu" ile toplanmıştır.

Konservatuvara devam eden ve etmeyen ergenlerin yaratıcılık düzeylerinin cinsiyete, devam ettiği sınıfa ve eğitim aldıkları sanat dalına göre değişip değişmediğinin belirlenmesi için "Tek Yönlü ve Çift Yönlü Varyans Analizi", farklılığın hangi gruptan kaynaklandığının saptanabilmesi için "Duncan Testi" yapılmıştır [16].

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmaya dahil edilen ergenlerin sanat eğitimi alıp almamalarına, cinsiyetlerine, devam ettikleri sınıflara ve ergenlerin aldıkları sanat eğitiminin dallarına göre yaratıcılık boyutlarına ait bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

Tablo 1. Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

SANAT EĞİTİMİ VE CİNSİYETİ	N	YARATICILIK BOYUTLARI			
		Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Det. Girme
ALAN					
Kız	48	28.83±1.27	21.85±0.80	36.96±1.94	112.37±4.75
Erkek	32	29.16±1.39	20.81±0.95	39.97±2.94	108.84±7.80
ALMAYAN					
Kız	59	24.95±0.77	19.22±0.45	29.49±1.18	84.32±3.34
Erkek	52	25.60±1.09	18.81±0.66	30.85±1.58	72.65±3.75
GENEL					
Kız	107	26.69±0.73	20.40±0.45	32.84±1.14	96.91±3.11
Erkek	84	26.95±0.87	19.57±0.56	34.32±1.54	86.44±4.21
VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI		F	F	F	F
Sanat Eğitimi Alma (SEA)		10.92**	10.80**	20.69**	46.85**
Cinsiyet		0.19	1.06	1.43	2.62
SEA X Cinsiyet		0.02	0.20	0.21	0.75

** P < 0.01

Tablo 1'de görüldüğü gibi sanat eğitimi alan ergenlerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamaları, karşılaştırma grubundaki ergenlerin ortalamalarından daha yüksektir. Araştırmaya dahil edilen tüm ergenlerden erkeklerin, yaratıcılığın akıcılık (26.95±0.87), orijinallik (34.32±1.54) boyutlarından kızlardan daha yüksek puan aldıkları, kızların ise esneklik (20.40±0.45) ve detaylara girme (96.91±3.11) yaratıcılık boyutlarından erkeklere göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda yaratıcılık boyutlarında sanat eğitimi alıp almamanın istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa (P<0.01) neden olduğu saptanırken cinsiyetin yaratıcılık boyutları üzerinde herhangi bir farklılığa yol açmadığı (P>0.05) bulunmuştur.

Yaratıcı bir birey çevresini ve dünyasını çok yönlü, etkileşimler içinde görüp algılayabilir. Çevresini doğru olarak algılayabilen, gördüklerin-

den yaşadıklarından anlam çıkarabilen bir kişi çağın yaşam gerçeklerini daha kolay değerlendirebilir.

Kişinin tasarlayabilme ve yaratabilme yeteneğinin geliştirilmesi yaşamda çok önemli rol oynamaktadır. Çağdaş düşünceler üretebilmeyi öngören sanat eğitimi alan bireylerin olay ve olguları çok yönlü düşünerek algılayabildikleri ve yorumlayabildikleri, çağdaş gelişmeye yatkın, hoşgörülü, yaratıcı ve dinamik bir kişiliğe sahip olabildikleri ileri sürülmektedir [3, 4, 17]. Yapılan bir çalışmada da yaratıcı sanat eğitiminin sözel ve şekilsel yaratıcı düşünceyi ve okuma başarısını olumlu yönde etkilediği, ayrıca ergenlerin yeteneklerini keşfetmeleri açısından bu eğitimin çok yararlı olduğu vurgulanmaktadır [18].

Yaratıcılık düzeylerinin cinsiyete göre farklı olmadığı Tablo 1'de görülmektedir. Çocuklar genellikle yaratılarında ve yaptıkları ürünlerde cin-

sel özelliklerini yansıtmakta ve cinsiyetlerine uygun çizgiler, şekiller ortaya koymaktadır. Ancak bu ürünlerin ve yaratıların değer açısından farklı

olmadığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda da yaratıcılığın cinsiyete göre farklı olmadığı ileri sürülmektedir [19-21].

Tablo 2. Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Ergenlerin Devam Ettikleri Sınıflara Göre Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar, Standart Hatalar, Varyans Analizi ve Duncan Testi Sonuçları

SANAT EĞİTİMİ VE SINIF		YARATICILIK BOYUTLARI				
	N	Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Det. Girme	
ALAN						
LİSE I	23	23.48±1.25 B	18.61±0.93 B	30.74±2.51 B	96.17±6.06 B	
LİSE II	30	36.30±1.16 A	25.60±0.80 A	48.33±2.66 A	134.57±7.10 A	
LİSE III	27	25.48±1.19 B	19.22±0.88 B	33.19±1.93 B	97.33±5.63 B	
ALMAYAN						
LİSE I	50	23.38±1.03 B	17.94±0.64 B	29.02±1.31 A	76.78±3.59 A	
LİSE II	33	27.09±1.15 A	20.58±0.63 A	32.42±1.95 A	83.21±4.71 A	
LİSE III	28	26.43±1.04 AB	19.14±0.64 AB	29.39±1.98 A	77.43±5.53 A	
GENEL						
LİSE I	73	23.41±0.81 C	18.15±0.53 B	29.56±1.19 B	82.89±3.27 B	
LİSE II	63	31.48±1.00 A	22.97±0.59 A	40.00±1.90 A	107.67±28 A	
LİSE III	55	25.96±0.78 B	19.18±0.53 B	31.25±1.40 B	87.20±4.14 B	
VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI		F	F	F	F	
Sanat Eğitimi Alma (SEA)		8.29**	9.43**	18.37**	46.68**	
Sınıf		26.66**	23.03**	16.13**	11.27**	
SEA X Sınıf		11.29**	6.29**	7.30**	5.86**	

Tablo 2 incelendiğinde lise bir, iki ve üçüncü sınıfa devam eden ve sanat eğitimi alan ergenlerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puanların sanat eğitimi almayan ergenlerin puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen tüm ergenlerin yaratıcılık boyutlarına ait puanlar devam ettikleri sınıflara göre incelendiğinde lise ikinci sınıfa devam eden ergenlerin yaratıcılığın dört boyutundan da (akıcılık: 31.48±1.00, esneklik: 22.97±0.59, orijinallik: 40.00±1.90, detaylara girme: 107.67±5.28) lise bir ve ikinci sınıfa devam eden ergenlerden daha yüksek puan aldıkları belirlenirken birinci sınıfa devam eden ergenlerin yaratıcılık boyutlarına ait puanlarının üçüncü sınıfta olan ergenlerin puanlarına oranla daha düşük olduğu da görülmektedir.

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda sanat eğitimi alıp almamanın, sınıf düzeyinin ve sanat eğitimi alma sınıf düzeyi interaksyonunun yaratıcılık boyutlarında anlamlı bir farklılığa neden olduğu belirlenmiştir (P<0.01). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirleyebilmek amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda lise ikinci sınıfa devam eden ergenlerin puan ortalamalarının farklılığa neden olduğu bulunmuştur.

Lise döneminde olan ergenlerin kendilerini anlatma gücüne olan güvenleri sık sık sarsılmakta, imgelem güçleri eskisi kadar etkili olmamaktadır. Bu durum özellikle ergenlik sorunlarının yoğun yaşandığı ve yeni bir ortama uyum sağlanmaya çalışıldığı lise birinci sınıfta kendini gös-

terebilmektedir. Yaklaşık onbeş-onaltı yaşlarında yaratıcılık sanatsal yaratma şeklini almaktadır [22, 23]. Bu nedenle yaratıcılığın yaşla birlikte artma gösterebileceği söylenebilir. Buna paralel olarak dokuz ve ondört yaşlarında olan çocukların yaratıcılık düzeylerinin incelendiği bir çalışmada da büyük çocukların yaratıcılık puanlarının daha yüksek olduğu aradaki farkın da istatistiksel açıdan önemli olduğu saptanmıştır [24].

Araştırmaya dahil edilen lise üçüncü sınıfa devam eden ergenlerin yaratıcılık puanlarının

lise ikinci sınıfa devam eden ergenlerin puanlarından daha düşük, birinci sınıfa devam eden ergenlerin puanlarından daha yüksek olduğu Tablo 2'de görülmektedir. Lise son sınıfta okuyan ergenlerin üniversite sınavına hazırlanıyor olmaları nedeniyle yaratıcılık boyutlarından daha düşük puan aldıkları söylenebilir. Üniversite sınavına hazırlanma ve bu sınavda başarılı olabilme kaygısını yaşayan ergenlerin stresli olduğu, stres ve sıkıntının ise yaratıcılığı engellediği ve kişinin yaratma gücünü sınırladığı bilinmektedir [11].

Tablo 3. Araştırmaya Dahil Edilen Ergenlerin Eğitim Aldıkları Sanat Dallarına Göre Yaratıcılık Boyutlarına Ait Ortalamalar, Standart Hatalar, Varyans Analizi ve Duncan Testi Sonuçları

EĞİTİM ALDIKLARI SANAT DALI		N	YARATICILIK BOYUTLARI			
			Akıcılık	Esneklik	Orijinallik	Det. Girme
Müzik		54	30.56±1.23 A	22.04±0.82 A	39.57±2.07 A	112.20±5.72 A
Bale		26	25.65±1.12 B	20.19±0.76 AB	35.23±2.61 A	108.38±5.22 A
Sanat Eğitimi Almayanlar		111	25.25±0.65 B	19.03±0.39 B	30.13±0.97 B	78.86±2.55 B
VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI			F	F	F	F
Eğitim Aldıkları Sanat Dalı			9.65**	7.41**	11.16**	23.79**

** P < 0.01

Tablo 3'te görüldüğü gibi araştırmaya dahil edilen sanat eğitimi alan ergenlerin müzik ve bale sanat dallarıyla uğraştıkları tespit edilmiştir. Müzik eğitimi alan ergenlerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının (akıcılık: 30.56±1.23, esneklik: 22.04±0.82, orijinallik: 39.57±2.07, detaylara girme: 112.20±5.72) bale eğitimi alan ve hiçbir sanat dalıyla uğraşmayan ergenlerin puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda yaratıcılık boyutlarında sanat dallarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa (P<0.01) neden olduğu bulunmuştur.

Tablo 3'teki bulgular incelendiğinde sanat eğitimi dallarının her ikisinde de yaratıcılık boyutlarına ait puan ortalamalarının sanat eğitimi almayan ergenlerin puanlarından, müzik eğitimi alan

ergenlerin yaratıcılık puanlarının da bale eğitimi alan ergenlerin puanlarından yüksek olduğu görülmektedir.

Sanat tüm sanatçıların bildiği özelliklerin yeniden tekrarlanması değil, yapısal ve dinamik özelliklerin dengede olması ve görsel mantığın kurallarına uymasındır. Sanat dallarından olan bale ve dansın zengin bir duygusal tecrübe kazandırdığı bilinmekle birlikte bale eğitiminde belirli hareketlerin tekrarlanması zorunluluğunun ve belirli bir takım sınırlılıkların olmasının yaratıcılığı engellediği söylenebilir. Stilize dans formlarından olan bale eğitiminin özellikle okulöncesi dönemdeki çocuklar için uygun olmadığı vurgulanmaktadır. Bunlara rağmen hiç sanat eğitimi almamaktansa sanatın hangi dalında olursa olsun eğitim almak yaratıcılığın desteklenmesi açısından oldukça yararlı olmaktadır [25, 26].

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya dahil edilen sanat eğitimi alan ergenlerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının sanat eğitim almayan ergenlerin puanlarından anlamı bir şekilde yüksek olduğu, yaratıcılık boyutlarının cinsiyete göre farklı olmadığı, lise ikinci sınıfa devam eden ergenlerin puan ortalamalarının diğer sınıflara devam eden ergenlerin puan ortalamalarından önemli derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca araştırmaya dahil edilen ergenlerin yaratıcılık boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının sanat dallarına göre fark yarattığı özellikle müzik eğitimi alan ergenlerin bale eğitimi alanlarla sanat eğitimi almayan ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Yine de en düşük puanı sanat eğitimi almayan ergenlerin aldığı belirlenmiştir.

Sanat eğitimi bireylerin kişilik gelişimlerini, davranışlarını, dikkatlerini yoğunlaştırmalarını ve gözlem yeteneklerini olumlu yönde etkilemektedir. Bunların dışında sanat eğitimi yaşamı algılama, yorumlama, yaratıcılık, düşünme sistemlerini geliştirme, iletişim becerilerini artırmada da etkili olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı bireylerin yaratıcılıklarının geliştirilmesi için okulöncesi dönemden başlayarak yaşamın her döneminde sanat eğitiminin verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yaratıcılık sadece sanatçılara özgü bir yetenek değildir. Doğuştan gelen bir yetenek olan yaratıcılığın gelişmesi ve ilerlemesi için uygun ortam ve çevre koşullarının sağlanması gerekmektedir. Yaratıcı bir ortam kısıtlayıcı, otoriter ve aşırı derecede yapılandırılmış olmamalıdır. Yaratıcılığın açığa çıkarılmasında önemli role sahip olan öğretmen kendine güvenen, bilgili, doğal, içten ve coşku dolu olmalıdır. Çocukların yaratıcı ve üretici olmaları için ilk şart onların serbest olmaları ve ellerindeki araçları çekinmeden ve korkmadan kullanabilmeleridir. Bu da sanat eğitimiyle sağlanabilir.

Anne-baba ve eğitimcilerin yaratıcılık, yaratıcı düşünme, sanat eğitimi ve bunların yararları

konusunda bilgilendirilmesi, eğitimin her kademesinde sanat eğitimine önem verilmesi, çocukların ezbercilikten kurtarılması, çocukların ilgi ve yeteneklerine uygun programların hazırlanması, anne-baba ve eğitimcilerin işbirliği içinde çalışması önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Isenberg, P.J. and Jalongo, R.M. "Creative Expression and Play in the Early Childhood Curriculum". New York. 9th Edition, Mc Millan Inc. Press: 58-86. (1993).
2. San, İ. "Türkiye'de Güzel Sanatlar Eğitimi". **Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi**, 24-28 Eylül 1990, Bildiri Özetleri: 87. (1990).
3. Ersoy, A. "Sanat Eğitiminin Eğitime Katkısı". **Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi**, 24-28 Eylül 1990, Bildiri Özetleri: 91. (1990).
4. Üstündağ, T. "Yaratıcı Dramanın Üç Boyutu". **Yaşadıkça Eğitim**, 49: 19-23. (1996).
5. İlhan, A.Ç. "İlköğretimde Sanat Eğitimi ve Eğitsel Yaratıcı Drama". **Yaşadıkça Eğitim**, 54: 17-21. (1997).
6. Stange, S. "Yaratıcılığın Ortaya Çıkması ve Gelişmesi Açısından Maskenin İşlevi". (Der: İ. San). **VI. Uluslararası Eğitimde Drama Semineri**, Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi 12, Ankara. İşkur Matbaacılık: 16-23. (1997).
7. Davaslıgil, Ü. "Yaratıcılık ve Oyun". **Eğitim ve Bilim**, 13(71): 24-32. (1989)
8. Hildebrand, V. "Young Children's Care and Education: Creative Teaching and Management". **Early Child Development and Care**, 71: 63-71. (1991)
9. İlhan, A.Ç. "Çocuk Kitaplarındaki Resimlerin Çocuğun Yaratıcılığına Etkisi". **Yaşadıkça Eğitim**, 36: 27-29. (1994).
10. Runco, M.A. "The Creativity of Children's Art". **Child Study Journal**, 19(3): 177-189. (1989).
11. Kale, N. "Eğitim ve Yaratıcılık". **Yaşadıkça Eğitim**, 37: 4-6. (1994).
12. Mayesky, M. "Creative Activities for Young Children". New York. 5th Edition, Delmar Publishers Inc: 2-18. (1995).
13. Torrance, E.P. "Torrance Test of Creative Thinking Directions Manual and Scoring Guide Figural Test Booklet A". Massachusetts. Personnel Press Inc: 1-45. (1972).

14. Torrance, E.P. "**Torrance Test of Creative Thinking Norms Technical Manual**". New Jersey. Research Edition. Personnel Press Inc: 1-90. (1966).
15. Heausler, N.L. and Thompson, B. "Structure of Torrance Test of Creative Thinking". **Educational and Psychological Measurement**, 48(2): 463-468. (1988).
16. Düzgüneş, O., Kesici, T. ve Gürbüz, F. "**İstatistik Metodları I**". Ankara. A.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları: 861, Ders Kitabı: 229: 172-191. (1983)
17. San, İ. "Yaratıcılık Eğitimi Olarak Tiyatro". **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 18(1-2): 99-112. (1985).
18. Harvey, S. "Creative Arts Therapies in the Classroom: A Study of Cognitive, Emotional and Motivational Changes". **American Journal of Dance Therapy**, 11(2): 85-100. (1989).
19. Dialessi, F. and Zimmerman, B.J. "Modelling Influences on Children's Creative Behavior". **Journal of Educational Psychology**, 65(1): 127-134. (1973).
20. Çağatay-Aral, N. "Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Dokuz Yaş Grubu Kız ve Erkek Çocukların Yaratıcılıklarını Etkileyen Bazı Faktörler Üzerine Bir Araştırma". **Doktora Tezi (Yayımlanmamış)**. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (1990).
21. Ömeroğlu, E. "Anaokuluna Giden Beş-Altı Yaşındaki Kız ve Erkek Çocukların Zeka ve Yaratıcılık Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". **Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış)**. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. (1986).
22. Hurlock, E.B. "**Developmental Psychology. A Life-Span Approach**". New Delhi. Mc Graw-Hill Publishing Company Ltd. (1980).
23. Yakıcı, A. "Sanat Eğitiminde Soyut Resimin Yeri ve Önemi". **Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış)**. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (1986).
24. Aral, N. "Dokuz ve Ondört Yaşlarındaki Çocukların Yaratıcılıkları ile Sosyo-Ekonomik Düzey ve Cinsiyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". **Eğitim ve Bilim**, 20(101): 65-71. (1996).
25. Golomb, C. "Symbolic Inventions and Transformations in Child Art." **Imagination and Education** (Ed.: K. Egan and D. Nader), New York. Teachers College Press: 223-236. (1988).
26. Stinson, S. "Creative Dance for Preschool Children". **Early Child Development and Care**, 47: 205-209. (1989).